

UUDEN TESTAMENTIN HYMNIEIN KRISTOLOGIA

PROF. MARTIN HENGEL

Hymnien kristologiaa tarkasteltaessa kohdataan varhaisen kristillisen jumalanpalveluksen arvoitus. Siitä Hans Lietzmann, yksi parhaista asiaan perehtyneistä tutkijoista sanoo, että "tydyttäviä vastauksia aiheesta nousseisiin kysymyksiin ei vielä ole kyetty antamaan".¹ Vaikeuksien syykin oli tiedossa. "Varhaisimmat kirjoittajat kertovat liturgiasta vain vähän tai eivät ollenkaan. Kyseiset asiat olivat kenties liian itsestään selviä kirjoitettaviksi. Tuskinpa Paavalikaan olisi niistä kirjoittanut, ellei Korintissa olisi syntynyt sellaista epäjärjestystä, joka vaati huomautuksia ja ohjeita."² Voisimme lisätä, että onneksi niin kävi. Korintissa esiintyneen epäjärjestyksen johdosta tiedämme edes vähän siitä, millainen jumalanpalveluskäytäntö oli vallalla Paavalin lähetystyön kohteena olleissa seurakunnissa.

I

Kohdassa 1. Kor. 14:26 apostoli kirjoittaa jumalanpalveluksen järjestyksestä. "Mitä tämä siis tarkoittaa, veljet? Kun kokoonnutte yhteen, jokaisella on jotakin annettavaa: laulu (ἕκαστος ψαλμὸν ᾄχει), opetus tai ilmestys, puhe kielillä tai sen tulkinta. Kaiken on tapahduttava yhteiseksi parhaaksi." Luettelo tuo esille jumalanpalveluksessa käytössä olleiden Hengen lahjojen runsauden. Siksi on hämmästyttävää, että Paavali mainitsee hymnin ensimmäisenä.

¹ H. Lietzmann, *A History of the Early Church*, I, 1949, 147.

² *ibid.*

Schlatter ajatteli, että jumalanpalvelus aloitettiin hymnillä.³ On myös erikoista, että Paavali käyttää tässä sanaa ψαλμός, jonka kreikkaa puhuva lukija saattaisi ymmärtää väärin. Hän ei käytä sanoja ὕμνος tai παιάν. Kreikkalaisille ψαλμός merkitsi nimittäin kielisoittimella soittamista. Septuagintassa psalmien otsikoissa sana esiintyy itse asiassa stereotyyppisenä käännökseenä heprean sanasta *mizmor*. Siitä syystä se sai hellenistisen juutalaisuuden piirissä merkityksen "uskonnollinen laulu". Septuagintan kääntäjät eivät valinneet uutta sanaa varmaankaan sattumalta, koska juutalainen ψαλμός erosi periaatteellisella tasolla kreikkalaisesta, jumalille laulettuista hymnistä. Jälkimmäisellä oli tarkka runomitta, jota sääтели painollisten ja painottomien tavujen vaihtelu. Paavalin lähtökohtana oli luonnollisesti sanan ψαλμός juutalainen merkitys, joka oli vieras kreikan kielelle. Näin hän kykeni viittaamaan siihen traditioon, josta hänen seurakuntansa Hengen innoittamat hengelliset laulut olivat saaneet alkunsa.

Asiayhteydestä käy edelleen ilmi, että aluksi laulettu ψαλμός on tuskin voinut olla Vanhan testamentin ulkoa opittu psalmi. Sen on täytynyt olla uusi, Hengen inspiroima laulu. On ilmeistä, että laulu esitettiin kaikkien ymmärtämällä tavalla. Toisinaan se saatettiin opetella ulkoa niin, että kaikki saattoivat yhtyä lauluun. Näin se toimi "seurakunnan rakennukseksi" eikä ollut "kielillä" laulettu laulu. Sellaisenkin nimittäin Paavali ja Korintin seurakuntalaiset tunsivat. (Vrt. 1. Kor 14:15; Test. Job luvut 48–52). Yhdessä opetuksen ja ilmestyksen sanan kanssa laulu oli täten ilmeisestikin perustavanluonteinen osa Hengen inspiroimaa jumalanpalvelusta Paavalin lähetykseurakunnissa.

II

Edellä mainittua käsitystä vahvistaa kaksi jälkipaavalilaista esimerkkiä.

(a) Aukoon teissä Kristuksen sana (ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ) rikkaana kaikessa viisaudessa;
opettakaa ja neuvokaa toinen toistanne Hengen innoittamalla

³ A. Schlatter, Paulus, der Bote Jesu, Stuttgart 1969, 383.

lauluilla, hymneillä ja armon lauluilla,
veisaten kiitollisesti Jumalalle sydämissänne.
Ja kaikki, minkä teette sanalla tai työllä,
kaikki tehkää Herran Jeesuksen nimessä,
kiittäen Isää Jumalaa hänen kauttansa (Kol. 3:16–17).

(b) ... täyttykää Hengellä,
puhuen keskenänne psalmeilla ja kiitosvirsillä
ja hengellisillä lauluilla,
veisaten ja laulaen sydämessänne Herralle,
kiittäen aina Jumalaa ja Isää kaikesta meidän
Herramme Jeesuksen Kristuksen nimessä (Ef. 5:18c–20).

Efesolaiskirjeen teksti on riippuvainen Kolossalaiskirjeen kohdasta ja on sen ensimmäinen kommentaari. Sanat ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς tulisi oletettavasti yhdistää edeltäneisiin partisiippeihin διδάσκοντες καὶ νοουθετοῦντες, vastoin Nestlen lausejakoa, mutta seuraten Kleemens Aleksandrialaista, Westcottia ja Hortia, Lightfootia, Lohmeyerä ja muita. Jo Efesolaiskirjeen kirjoittaja ymmärsi tekstin näin ja ilmaisi kummankin partisiipin ajatuksen sanassa λαλοῦντες. Uudessa testamentissa on useita hymnin omaisia kohtia, joilla on opetuksellinen luonne ja jotka toimivat myös kehotuspuheena. Siksi Kolossalaiskirjeen selityksen tulee alkaa sanoista λόγος τοῦ Χριστοῦ. Jatko saa sisältönsä näistä sanoista. Kristuksen sana ja sana Kristuksesta hallitsevat kaikkea seurakunnan kokoontuessa jumalanpalvelukseen. On huomiota herättävää, että ilmaus λόγος τοῦ Χριστοῦ esiintyy Uudessa testamentissa ainoastaan tässä kohdassa. Tekijä haluaa ilmeisestikin sen avulla painottaa, että kristologia ohjaa jumalanpalveluksessa julistettua sanaa. Sen tulee "olla läsnä" (ἐνοικεῖν) seurakunnassa πλουσίως ("runsaasti" ja samalla aina uudella tavalla), ja samalla myös ἐν πάσῃ σοφίᾳ ("kaikessa Hengen viisaudessa").

Joka tapauksessa kirjoittajan mielestä Kristuksen sana on rikas ja jatkuvasti uusiutuva. Se on Hengen antamaa viisautta ja ilmenee jumalanpalveluksessa laulujen runsautena. Laulut palvelevat seurakunnassa niin hengellistä kasvua kuin kehotustakin. Laulujen tehtävä on rakentaa seurakuntaa yhdessä erilaisten karismaattisten kirjoittajien ja hymnien laulajien kanssa. Uuden testa-

mentin kirjeissä on useita esimerkkejä "Kristuksen sanan" kaltaisista lauluista. Monet näistä löytyvät Kolossalais- ja Efesolaiskirjeistä.

Kolme vierekkäistä termiä ψαλμοί, ὕμνοι, ᾠδαί kertovat tästä runsaudesta. Eri termit tarkoittavat samanlaisia lauluja. Tässä kirjoittaja vain käyttää kolmea tärkeintä Septuagintassa esiintyvää hengellisen laulun nimitystä.⁴ Ei ole kuitenkaan sattuma, että termi ψαλμός mainitaan ensimmäisenä ja tärkeimpänä sanana. Kolme substantiivia seuraava adjektiivi πνευματικός luonnehtii jumalanpalveluksessa käytettyä laulua Hengen inspiroimaksi. Hengen lahjoina laulut eivät ole "ihmisten käskyjä ja oppeja" (Kol. 2:22), vaan "Kristuksen sana".

Viimeinen lause "laulakaa sydämessänne Herralle" kuvaa edellä mainitun liturgisen laulun sydämen tuottamaksi Jumalan ylistykseksi. Se kertoo, että laulun aikaan saanut Henki ei liikuta pelkkiä huulia, vaan sydäntä eli ihmisen sisintä. Laulut tuottaa "Kristuksen sana" Hengen kautta ihmisen sydämessä. Niiden perimmäisenä tarkoituksena on Jumalan ylistäminen. Ylistyksessä seurakunta antaa Kristuksen sanan "asua" keskellään. Se laulaa lauluja Kristukselle ohjatakseen ja kehottaakseen jäseniään. Tämän saa aikaan laulun sisältämä kertomus Kristuksen pelastavasta teosta. Näin kunnia annetaan Jumalalle, Jeesuksen Kristuksen Isälle. Siksi on johdonmukaista, että Filippiläiskirjeen hymni Kristukselle päättyy ajatukseen "Isän Jumalan kunniaksi" (Fil. 2:11).⁵

Tätä vaihtoehtoa tukee kohdan Kol. 3:16 tulkinta kohdassa Ef. 5:19. Siinä kehotus "antakaa Kristuksen sanan asua keskuudessanne kaikessa viisaudessa" korvataan yksinkertaisella käskyllä "täytyykää Hengellä". Käsky korostaa, että kristillinen jumalanpalvelus on Hengen lahja.⁶ Seuraavina tulevat ajatukset opetuksesta ja kehotuksesta kootaan yhteen sanoissa "veisatkaa yhdes-

⁴ Näiden lisäksi Septuagintassa esiintyy ainoastaan melko harvinainen termi ᾠσμα, jota ei käytetä varhaisessa kristillisessä kirjallisuudessa.

⁵ O. Hofius, *Der Christushymnus Phil. 2, 6–11*, WUNT 17, 1976, 8s., 54s., 65s., on vakuuttavasti osoittanut, että hymnin loppuylistys Fil. 2:11 on sen aivan olennainen ja alkuperäinen osa.

⁶ Edeltävä kehotus "älkää juopuko viinistä, sillä siitä seuraa rietas meno" liittyyneen Dionysoksen kulttiin liittyvien tapojen vastustamiseen. Vastaavasti pakanallisiin kulttimenoihin liittyi juomatapoja.

sä". Laulamista kuvataan myös sanoilla "laulakaa täydestä sydäimestä". Tässä kohdassa ψάλλειν ei merkitse soittamista kieli-soittimilla, vaan juutalaiselle perinteelle tyypillistä psalmin laulua. Kyseisissä psalmeissa ei ollut vakiomäärää tavuja säkeitä kohti. Johdonmukaisen melodisen rakenteen seuraaminen oli mahdotonta. Sävelten liike oli mahdollista ainoastaan tietyissä kohdin, esimerkiksi säkeen alussa ja lopussa. Säkeen muissa kohdissa laulettiin vain yhtä sävelkorkeutta. Sellainen laulun muoto jätti tilaa monille mahdollisuuksille. Oli mahdollista laulaa sekä lyhyitä, tunnustuksenomaisia liturgioita että pitkiä laulumuotoisia tekstejä.

Hämmästyttävintä Efesolaiskirjeen tekstissä (5:19) on kuitenkin se, että jakeen lopussa sana "Jumalalle" τῷ θεῷ on korvattu sanalla "Herralle" τῷ κυρίῳ. Jälkimmäisen sanan merkitys on varmasti täytynyt olla kristologinen. Muutos tukee Deichgräberin⁷ huomiota, että Uudessa testamentissa kuin todennäköisesti varhaiskristillisessä jumalanpalveluksessa esiintyy huomattavasti enemmän lauluja Kristukselle kuin Jumalalle. Laulu Kristukselle ei ollut vain kristillisen liturgian erikoisuus, joka olisi erottanut sen synagogajumalanpalveluksesta. Sen keskeinen korostus oli, että Jumala on toteuttanut lopunajallisen pelastuksensa yksin Poikansa kautta.

Yhteenvedo tähänastisesta näyttää seuraavalta.

1. Liturgisilla lauluilla oli erityinen merkitys varhaisten lähetysseurakuntien jumalanpalveluksissa. Ne muodostivat jumalanpalvelusten olennaisen osan.
2. Kyse ei ollut vain perinteisistä lauluista. Aivan yhtä usein laulut olivat syntyneet spontaanisti. Niitä ei pidetty vain inhimillisinä luomuksina, vaan Pyhän Hengen tuottamina.
3. Liturgisen laulun sisältö käsitteli yleensä Kristuksessa annettua pelastusta. Ne olivat täten ensisijaisesti lauluja Kristukselle.
4. Huolimatta erilaisista vaihtoehdoista laulut ovat olleet muodoltaan "psalmeja". Niillä ei ole ollut kreikkalaisen uskonnollisen laulun tapaan kiinteätä runomittaa. Tältä osin ne ovat olleet

⁷ R. Deichgräber, *Gotteshymnus und Christushymnus in der frühen Christenheit*, SUNT 5, 1967, 60s., 207ss., jne.

lähellä Vanhaa testamenttia ja juutalaisuutta. Musiikkinsakin puolesta ne ovat liittyneet edellä mainitun kaltaiseen laulutapaan.

III

Jumalalle ja Kristukselle osoitettujen laulujen läheinen yhteys esiintyy myös Uuden testamentin yksityiskohtaisimmassa jumalanpalveluksen kuvauksessa, Ilm. 4–5. Siinä ei kuitenkaan puhuta maanpäällisestä, vaan taivaallisesta jumalanpalveluksesta Jumalan valtaistuimen edessä. Siksi emme voi yksinkertaisesti olettaa, että kohdassa esiintyvät liturgiset tekstit olisi otettu seurakunnan jumalanpalveluksesta. Näyn näkijä on ennemminkin muotoillut ne varta vasten kirjaansa silmällä pitäen. Samalla voimme kuitenkin ajatella, että apokalyptikko viittaa oman seurakuntansa liturgiseen käytäntöön.⁸

Esityksen todellisena huippukohtana on Kristuksen ilmestyminen luvussa 5. "Teurastettuna uhrilampaana" hän yksin on arvollinen ottamaan Jumalan kädestä vastaan salaperäisen kirjan, joka kertoo eskatologisesta tuomiosta. Sen seurauksena hänestä, ristiinnaulitusta Herrasta, tehdään viimeisten päivien kaikkivaltias. Hän toteuttaa pelastussuunnitelman ja tuomion. Merkkinä hänen saamastaan valta- asemasta neljä olentoa ja kaksikymmentä neljä vanhinta osoittavat kunnioitustaan ja laulavat hänelle "uuden laulun". Asiayhteys, kunnianosoituksen ja "uuden laulun" laulamisen painottaminen, antaa Ilmestyskirjan ensimmäiselle Kristukselle osoitetulle laululle ainutlaatuisen merkityksen. Laulu alkaa tunnustuksenomaisella huudahduksella "sinä olet arvollinen". Se esittää uuden messiaanisen hallitsijan Jumalan asettamana valtiaana.

"Sinä olet arvollinen ottamaan kirjan
ja avaamaan sen sinetit,
sillä sinut on teurastettu,
olet verelläsi ostanut Jumalalle
ihmisiä kaikista heimoista,
kaikista kielistä, kansoista ja maista.

⁸ Katso K.-P. Jörns, *Das hymnische Evangelium*, SNT 5, 1971, 178ss.

Olet tehnyt heistä kuningassuvun,
meidän Jumalamme pappeja;
he tulevat hallitsemaan maan päällä" (5:9b, 10)."

Kuva laajenee entisestään, kun kaikkien taivaallisten olentojen kuoro hymnin jälkeen samoin ylistää Kristuksen pelastustekoa. "Teurastetulle Karitsalle" annetaan seitsemän nimitystä, joita toisaalla käytetään vain Jumalasta. Näin ollen Kristuksen saama kunnioitus ei ole itse Jumalalle osoitettua kunnioitusta vähäisempää.

Taivaallisen liturgian huippukohta ja päätös saavutetaan viimeisessä ylistyksessä. Aikaisempi näkymä saa väistyä, sillä nyt kaikki luodut "taivaassa, maan päällä, maan alla ja meressä, kaikki mitä niissä on" yhdistyvät yhdessä kuorossa ylistämään Jumalaa ja Kristusta:

"Hänen, joka istuu valtaistuimella,
hänen ja Karitsan
on ylistys, kunnia, kirkkaus ja mahti
aina ja ikuisesti" (5:13).

Näkymä korostaa aivan erityisesti sitä, että näyn kirjoittaja esittelee teoksensa ensimmäisen Kristukselle osoitetun hymnin "uutena lauluna", *ὡδὴ καινή*. Myöhemmissä laulunomaisissa kohdissa se ei toistu. Termi "uusi laulu" on (Vanhan testamentin) psalmeissa käytetty kaavamainen muotoilu. Taustalla on ajatus siitä, että "vanha laulu" ei ole enää pätevä. Jumala on tehnyt uusia, ihmeellisiä asioita. Toisen Jesajan tekstissä termi esiintyy eskatologisessa ylistyksessä, jossa kuvataan Jumalan julistamaa uutta asiaa:

"Nyt minä ilmoitan uutta.
Ennen kuin se taimelle ehtii,
minä kerron sen teille.
Laulakaa Herralle uusi virsi,
maan ääristä alkaen laulakaa hänen ylistystään" (Jes 42:9b–10a).

Ilmestyskirjassa sama aihe nousee uudestaan esille vain kohdassa 14:3. Siinä julistajaenkeli sekä 144.00 pelastettua taivaallisella Siionin vuorella laulavat laulua Karitsan edessä. Ainoastaan pelastuneen seurakunnan jäsenet voivat ymmärtää "uuden lau-

lun". Toisin sanoen Ilmestyskirjan kirjoittaja yhdisti "uuden laulun" hyvin tietoisesti ainoastaan Kristukseen ja hänen täydelliseksi tulleeseen seurakuntaansa. Kristologinen hymni on "uusi laulu", koska se on luomakunnan eskatologisen uudistuksen perusta. Uudistuksen saa aikaan Messias, jonka Jumala on tähän tehtävään asettanut.

Viidennen luvun teemalla (5:9) on yhteisiä elementtejä useimpien Uuden testamentin Kristus-hymnien kanssa. Ensinnäkin siinä mainitaan Jeesuksen kuolema ja puhutaan myös hänen merkityksestään koko maailman pelastuksena. Kun lisäksi ajatellaan viidennen luvun kokonaisuutta, laulu käsittelee Jeesuksen kirkastamista tai korottamista. Tällöin kaikki taivaalliset voimat ja luodut kunnioittavat häntä. Hän saa uuden aseman jumalallisella valtaistuimella.

IV

Ilmestyskirjan neljännen ja viidennen luvun esitystä taivaallisesta jumalanpalveluksesta voisi kuvata "taivaalliseksi johdannoksi". Se on välttämätön edellytys myöhemmissä luvuissa kuvatuille viimeisille tapahtumille. Viidennen luvun päättävässä ylistyksessä tämä "johdanto" jo ennakoiki sitä lopputulosta, jonka Jumalan valta on tuova.

Yksi Uuden testamentin Kristus-hymnien erikoisia piirteitä on, että ne usein kuvaavat juuri sitä tapahtumaa, jota näkijä taivaiden avautuessa on katsellut. Näin hymnitkin osaltaan ennakoivat loppua. Tuntemattomat runoilijat ovat Hengen innoittamina tiivistäneet muutamaan säkeeseen sen, mitä näkyjen näkijät ovat katselleet "Hengessä" taivaallisella näyttämöllä. Siitä ovat esimerkkeinä seuraavat kohdat:

"Sen tähden Jumala on korottanut hänet yli kaiken
ja antanut hänelle nimen,
kaikkia muita nimiä korkeamman.
Jeesuksen nimeä kunnioittaen
on kaikkien polvistuttava,
kaikkien niin taivaassa kuin maan päällä ja maan alla,

ja jokaisen kielen on tunnustettava

Isän Jumalan kunniaksi:

'Jeesus Kristus on Herra'." (Fil 2:9–11).

"Hän ilmestyi ihmisruumiissa,
hänet julistettiin vanhurskaaksi Hengen voimasta,
enkelit saivat hänet nähdä,
hänestä saarnattiin kansoille,
häneen uskottiin maailmassa,
hänet korotettiin kirkkauteen " (1. Tim. 3:16).

"Poika on Jumalan sädehtivä kirkkaus,

hänen olemuksensa kuva,

ja hän ylläpitää kaikkea olemassa olevaa sanansa voimalla.

Toimitettuaan puhdistuksen synneistä

hän on asettunut korkeuksissa

istuimelleen Majesteetin oikealle puolelle" (Hepr. 1:3).

Näistä katkelmista viimeinen saa tekstissä vielä jatkeen, johon on syytä tutustua. Se on jae 4, jossa Heprealaiskirjeen kirjoittaja selvästi siirtyy proosan muotoiseen tekstiin. Sekin jae on kirjoitettu aikaisemman Kristus-hymnin antamien vaikutteiden mukaan".⁹ "Näin hänestä on tullut enkeleitä suurempi, yhtä lailla kuin hänen saamansa nimi on enkelien nimiä ylhäisempi" (Hepr. 1:4). Heprealaiskirjeen ainutlaatuinen piirre on, että kirjoittaja ei tyydy lainaamaan vain yhtä Kristus-hymniä ja perustelemaan sen avulla korotetun Kristuksen asemaa. Tämän lisäksi lainataan nimittäin useita tekstejä, jotka yhtä poikkeusta lukuun ottamatta on otettu Vanhan testamentin "lauluista". (Ps. 2:7; 5. Moos. 32:43; Ps. 104:4; 45:7s.; 102:26ss.; 110:1.) Niiden avulla kuvataan Kristuksen ainutlaatuista asemaa sekä taivaallisessa maailmassa että suhteessa kaikkeen luomakuntaan ja enkeleihin. Jakson taustana on mahdollisesti jo varhaisempi tekstien kokoelma. Heprealaiskirjeen ensimmäisessä luvussa on siis peräkkäin kuusi tekstikohtaa, joita voitaisiin kutsua myös "laulukatkelmiksi". Ne sisältävät tärkeimmän Vanhan testamentin kristologisen tekstin, Psalmin 110 ensimmäisen jakeen. Siihen kirjoittaja on jo aikaisemminkin viitannut lainaamassaan hymnissä. Psalmin ensimmäinen jae, sellaisena kuin ensimmäiset kristityt sen ym-

⁹ O. Hofius, *Der Christushymnus*, 80.

märsivät, antoi muodon "taivaalliselle johdannolle" (Ilm. 4, 5). "Yhdellekään enkelille ei Jumala milloinkaan ole sanonut: Istu oikealle puolelleni, siksi kunnes kukistan vihollisesi, panen heidät korokkeeksi jalkojesi alle."

Heprealaiskirjeen ensimmäisessä luvussa yllättää, miten luon-
tevasti Vanhan testamentin eri psalmit tulkitaan jossain määrin
"Kristus-hymneiksi". Samoin tehdään toisessa luvussa. Kohdassa
2:6ss. on lainaus viisauks-psalmista, jossa alun perin puhutaan vain
ihmisistä:

"Mikä on ihminen, että sinä häntä muistat,
tai ihmislapsi, että pidät hänestä huolen?
Sinä teit hänet vähäksi aikaa enkeleitä halvemmaksi,
kirkkaudella ja kunnialla sinä hänet seppelöitsit,
ja sinä panit hänet hallitsemaan kättesi tekoja"
(Ps. 8: 5–7, Septuagintan mukaan).

Lainausta seuraava kristologinen tulkinta tuo tämänkin kohdan
sisältönsä puolesta lähelle Ilmestyskirjan "taivaallista johdantoa"
(Ilm. 5). Sana "kaikki" viittaa nimittäin koko luomakuntaan. Ei
ole mitään, mitä Jumala ei olisi alistanut Pojan valtaan, vaikka se
meille ei olisikaan ilmeistä (Hepr. 2:8). Mutta Jeesus, joka
vähäksi aikaa oli alennettu enkeleitä halvemmaksi, "kruunattiin
kirkkaudella ja kunnialla kuoleman kärsimisen tähden" (2:9). Jos
ei oteta huomioon pre-eksistenssin ajatusta, jonka kirjoittaja lisää
kahdeksannen psalmin yhteyteen, psalmin selityksessä vaikuttaa
aivan sama kristologinen malli kuin Ilmestyskirjan viidennen
luvun lauluissa. Lisäksi yhtäläisyydet Filippiläiskirjeen hymnin
kanssa ovat selviä. Siinä on kolme pääkohtaa.

1. Kristuksen korottamisen peruste on hänen sovituskoulemansa.
2. Psalmista 8, jae 6, lainattu "kirkkaudella" (δόξα) ja "kunnialla"
(τιμή) kruunaaminen on täysin verrattavissa kahdessa ylistys-
jaksossa (Ilm. 5:12,13) esiintyviin termeihin "kunnia" ja "kirk-
kaus". Filippiläiskirjeessä samaa ajatusta edustaa kaikkia muita
nimiä korkeamman nimen saaminen (Fil. 2:9b).
3. Koko luomakunnan alistaminen (Ps. 8:7) on rinnakkainen sille,
että kaikki luodut osoittavat kunnioitustaan Jumalan ja Karitsan
edessä (Ilm. 5:13). Yhtään vähemmän universaalina tapahtumana

ei voida pitää kaikkien luotujen olentojen lausumaa tunnustusta (*exhomologesis*) Herran edessä (Fil. 2:11).

Edessämme on ilmeisesti perustavan vanha kristologinen malli, joka on saattanut kehittyä monella tavalla. Sen ovat voineet tuottaa Vanhan testamentin psalmien selitys, apokalyptinen näky taivaallisesta jumalanpalveluksesta, jossa kärsinyttä Messiaasta ylisitetään sekä Kristus-hymni. Niin on tapahtunut eri aikoina, eri paikoissa ja vieläpä erilaisissa historiallisissa yhteyksissä.

V

Mikäli haluamme ymmärtää Kristus-hymnin asemaa varhaiskristillisessä jumalanpalveluksessa, meidän on otettava näiden uusi-testamentillisten laulujen ja katkelmien lisäksi huomioon Vanhan testamentin tekstit. Se koskee myös pohdintaa, jossa arvioidaan hymnin merkitystä kristologian kehittymiselle. "Kristus-psalmeina" Vanhan testamentin psalmit innoittivat kristologista pohdintaa. Seuraavat kolme katkelmaa ovat siitä esimerkkejä.

"Kärsihän Kristuskin ainutkertaisen kuoleman syntien tähden, syytön syyllisten puolesta, johdattaakseen teidät Jumalan luo. Hänen ruumiinsa surmattiin, mutta hengessä hänet tehtiin eläväksi...

hänen joka on mennyt taivaaseen ja *istuu Jumalan oikealla puolella* ja jolle on alistettu enkelit, vallat ja voimat" (1. Piet. 3:18–22).

"... herättäessään Kristuksen kuolleista ja *asettaessaan hänet istumaan oikealle puolelleen taivaassa*... alistanut kaiken hänen valtaansa ja asettanut hänet kaiken yläpuolelle seurakuntansa pääksi" (Ef. 1:20–22).

"Kristus – mutta hän on kuollut meidän tähtemme, ja enemmänkin: hänet on herätetty kuolleista, hän *istuu Jumalan oikealla puolella* ja rukoilee meidän puolestamme!" (Room. 8:34b).

Niissä on yhteistä viittaaminen Kristuksen kuolemaan tai ylösnousemiseen ja hänen korottamiseensa *Jumalan oikealle puolelle*. Teema palautuu kristologiseen Psalmiin 110, koska vain siinä

Vanhan testamentin kohdassa mainitaan valtaan asettaminen Jumalan oikealle puolelle. Huomiota kiinnittää se, ettei Efesolaiskirjeen eikä ensimmäisen Pietarin kirjeenkään katkelma tyydy viittaamaan Psalmiin 110. Lauseella "hän on alistanut kaiken jalkojensa alle" Efesolaiskirjeessä (1:22) lainataan toista kristologista psalmia, Ps. 8:7. Sen teksti tuli tutuksi jo käsiteltäessä kohtaa Hepr. 2:7. Tämä näyttää tietoiselta psalmien yhdistämiseltä. Varhaiskristilliset selityksen tekijät olivat kiinnostuneet niissä esiintyvistä arvonimistä "Herra", κύριος ja "Ihmisen Poika", υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.¹⁰

Myös ensinnä lainatussa katkelmassa yhdistetään psalmeja samalla tavalla (1. Piet. 3:22). Ensin kohdassa viitataan Psalmiin 110:1 "istuu Jumalan oikealla puolella". Samalla kuitenkin lause "jolle on alistettu enkelit, vallat ja voimat" viittaa Psalmiin 8:7. Molemmissa kohdissa keskeisin verbi on ὑποτάσσειν.¹¹

¹⁰ Psalmi 8 kristologinen tulkinta on luonnollisesti yhteydessä jakeen 5b termiin υἱὸς ἀνθρώπου. Artikkelissa 'Beobachtungen zum Menschensohn in Heb 2,6', – Jesus und der Menschensohn, FS A. Vögtle, toim. R. Pesch – R. Schnackenburg, Freiburg 1975, 412s., E. Grässer katsoo, että "Heprealaiskirjeen kirjoittaja ei tulkinnut Psalmia 8 messiaanisesta, vaan eskatologisesta näkökulmasta, siitä huolimatta, että tämä oli varhaisessa kristologiassa harvinainen (!) tulkinta". Tämä on harhaanjohtava väite, kuten myös se, että kirjoittaja olisi käyttänyt perusteenaan (gnostilaista) anthropos-termiä sekä termiin συγγένεια liittyvää oppia. Ikään kuin Messias ja taivaallinen Ihmisen Poika olisivat vastakohtia! Jo ajoittamisen kannalta esikristillinen gnostilaisuus pitäisi sivuuttaa. Ajatus on syntynyt ainoastaan eräiden eksegeettien ja uskonnonhistorioitsijoiden mielikuvituksessa.

¹¹ Psalmista 110:1 saatu Jumalan oikealle puolelle valtaan asettamisen aihe ja kaiken alistamisen aihe Psalmista 8:7 esiintyvät yhdessä myös Polykarpoksen tunnustuslausumassa hymnin muodossa (2:1s):

"Uskomme häneen, joka herätti Herramme
Jeesuksen Kristuksen kuolleista,
antaen hänelle kunnian ja valtaistuimen oikealla puolellaan,
ja jolle hän alisti kaiken taivaassa ja maan päällä,
ja jolle kaikki elollinen osoittaa kunnioitusta,
ja joka on tuleva elävien ja kuolleiden tuomarina."

Psalmi 8:7 vaikutuksesta katso myös Fil. 3:21; Justinos, Apologia 40:1, sekä toisessa muodossa Athenagoras, Suppl. 18:2.

Traditiohistorian kannalta kiintoisin edellä lainatuista teksteistä on kolmas, Room. 8:34. Siinä esiintyy Uuden testamentin varhaisin maininta valtaan asettamisen teemasta. On ilmeistä, että kysymys on hymnikatkelmasta ja vakiintuneesta formelistä. Esiintyyhän Paavalin lause "istuu Jumalan oikealla puolella" aivan samassa muodossa sekä kohdassa 1. Piet. 3:22 että hymnin yhteydessä. Paavalin käyttämä versio tuntuu sekundaarilta ja muokatulta, etenkin kun sitä vertaa lainaukseen Psalmista 110:1. Kohdasta näkyy käytetyn tradition kehittyminen pidemmälle. Paavalin käyttämässä lainauksessa on erikoista, että se on Roomalaiskirjeen ainoa viittaus korotetun Herran istumiseen "Jumalan oikealla puolella". Sen muotokin on kaavamaisen liturginen. Paavali on mahdollisesti tiennyt, että tätä hymninomaista katkelmaa oli arvostettu Rooman seurakunnassa (vrt. Hepr.; 1. Piet.; 1. Kleem. 36:5).

Seuraava viittaus Paavaliin selventää aihetta lisää. "Jumalan oikealle puolelle", eli valtaistuimelle, asettamisen teemaan liitetään toinen ajatus: "joka rukoilee meidän puolestamme", ὁς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν.

. Verbi ἐντυγχάνειν esiintyy erityisessä esirukouksen merkityksessä toisaalla ainoastaan kohdassa Hepr. 7:24s. Siinä Kristuksen ikuista taivaallista pappetta selitetään Psalmin 110:4 avulla: "Mutta Jeesus pysyy ikuisesti, hänen pappautensa on muuttumaton. Siksi hän pystyy nyt ja aina pelastamaan ne, jotka hänen välityksellään lähestyvät Jumalaa. Hän elää iäti rukoillakseen heidän puolestaan, εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν". Huomio kiinnittyy siihen, että jae Room. 8:34 on tähän muotoiluun asti rinnakkainen kohdalle Hepr. 7:25b. Se johtaa olettamukseen, että Heprealaiskirjeessä kehitelty traditio korotetun Kristuksen ylimmäispapillisesta virasta esiintyy jo Paavalin käyttämän hymnikatkelman taustalla. Silloin tradition alkuperä on helppo jäljittää. Jos kohdassa Room. 8:34c ajatus korotetusta Kristuksesta "Jumalan oikealla puolella" palautuu Psalmiin 110:1, selittyy korotetun Kristuksen ylimmäispapillisen esirukouksen aihe jakeessa Room. 8:34 parhaiten Psalmin 110 jakeen 4 avulla. Sama jaehan on meille hyvin tuttu Heprealaiskirjeestä: "Sinä olet

pappi ikuisesti, sinun pappeutesi on Melkisedekin pappeutta".¹² Se merkitsisi, että kohta Room. 8:34 on varhainen todiste Psalmin 110 vaikutuksesta suhteellisen vanhan Kristus-hymnin muotoutumiseen.

Kun varhaisin seurakunta Jerusalemissa pyrki Hengen voiman johtamana teologisesti selittämään ainutkertaista kokemusta Jeesuksen ylösnousemuksesta, sen täytyi varsin pian huomata myös tämä psalmi. Onhan se ainutlaatuinen Vanhassa testamentissakin ja siksi helppo ottaa käyttöön. Psalmi esiintyy synoptisessa traditiossa kahdessa muodossa. Siitä syystä on ilmeisen selvää, että se vaikutti jo varhain. Markuksen evankeliumissa teksti Paa-valin tavoin yhdistetään Psalmiin 8:7. (Mark. 12:36 = Matt. 22:44; 1. Kor. 15:25–27.) Kokemus siitä, että Jumala oli korottanut Jeesuksen ristiinnaulittuna Messiaana, ja että hän oli odotettu Ihmisen Poika, johti ilmeisen pian uuteen varmuuteen. Jumala oli asettanut Jeesuksen valtaistuimelle. Tämä *rab* tai *rabbun* eli opetuslasten Herra ja Opettaja, oli korotettu Herraksi (*'adon*) Hänen oikealle puolelleen.¹³

Sen Herran kautta seurakunnalla jumalanpalveluksessaan oli pääsy taivaalliseen pyhäkköön, kuten Hengen inspiroimat rukoukset ja hymnit kohdassa Ilm. 5:8 asiaa kuvaavat.¹⁴ Kristuksen istuminen Jumalan oikealla puolella loi jatkuvan yhteyden jumalallisen valtaistuimen edessä tapahtuvan jumalanpalveluksen ja maanpäällisen, vainoissa elävän seurakunnan jumalanpalveluksen välille. Silloin saatettiin rukoilla Herran pikaista tulemistä huu-

¹² Ylimmäispapillinen Kristus toimii esirukoilijana ja auttajana myös tekstin 1. Kleem. 36 mukaan. Tällä tekstillä on liturginen muoto. Samassa yhteydessä on lainaus Psalmista 110:1. Vastoin G. L. Cockerillin tulkintaa "Heb. 1.1–4, 1Clem. 36.1–6 and the High Priest Title", JBL 97, 1978, 437–40, 1. Kleemensin kirje ei ole suoraan riippuvainen Heprealaiskirjeen luvusta 7. Sen taustalla on vanhempi ylimmäispapillinen traditio, joka on yhteinen molemmille teksteille.

¹³ Yhteys "Ihmisen Pojan" ja "oikealla puolella istumisen" välillä näkyy teksteistä Mark. 14:62 = Matt. 26:64; Luuk. 22:69; vrt. Ap. t. 7:55s.; Barn 12:10s. (missä nimitys "Ihmisen Poika" kielletään); Hegesippus (Eusebios, HE 2, 23, 13). Katso myös D.M. Hay, *Glory at the Right Hand. Psalm 110 in Early Christianity*, JBL MS 18, Nashville 1973, 108s.

¹⁴ Vrt. Hepr. 4:16; Room. 5:2; Ef 2:18; 3:12; Hepr. 10:19, 22. Vrt. *The Son of God*, 77ss.

dolla *maran 'ata*. (1. Kor. 16:22; Ilm. 22:20; Didakhe 10:6.) Huudahdus ei ollut vain pikaisen paluun rukous. Se kertoi myös läheisestä suhteesta Jeesuksen opetuslasten ja Jumalan valtaistuimelle korotetun Herran välillä. Näin kaikesta käy ilmi alkukirkon varhainen, Hengen täyttämä innostus.

VI

Tähän mennessä on käynyt selväksi, että Kristus-hymnillä oli varsin olennainen merkitys sekä varhaiselle jumalanpalvelukselle että kristologian muotoutumiselle. Hymnin sisältönä oli kertomus Kristuksen työstä; ennen kaikkea hänen kuolemastaan, sen tuottamasta pelastuksesta ja hänen korotuksestaan. Tradition myöhemmässä vaiheessa (jota ei tässä voida tilanpuutteen vuoksi käsitellä) kyse oli hänen ennalta olemisestaan (pre-eksistensistään), vaikuttamisesta luomistyössä sekä lihaksitulostaan. Eri laulujen sisällöissä painotukset vaihtelevat, mutta yksityisten teemojen eroista huolimatta useimmissa meille säilyneissä hymnikatkelmissa on yksi yhteinen ja yhdistävä piirre: Jeesuksen kuoleman ja hänen korotuksensa vastakohtaisuus ja samalla kuitenkin erottamaton yhteys. Se käy ilmi myös näyssä "taivaallisesta johdannosta" (Ilm. 5). Kuolleista herätetyn Herran valtaistuimelle asettaminen ja hänen saamansa valta sekä samalla kaiken luomakunnan, taivaallisten ja jumalattomien voimien osoittama kunnioitus kuuluvat yhden ja saman korottamisaiheen kokonaisuuteen.

Voidaan tietysti huomauttaa, että riittävän varmasti Kristus-hymneiksi todettujen tekstien määrä ei ole suuri. Monet yritykset määritellä näitä Uuden testamentin kirjeissä esiintyviä katkelmia ovat olleet kaikkea muuta kuin vakuuttavia. Eroa laulunomaisen proosan ja varhaiskristillisen laulun välillä ei aina ole helppo tehdä, etenkin, kun jälkimmäisen runomitasta ei voida olla varmoja.¹⁵ Yksi vastaus tähän ongelmaan on, että Uuden testamentin

¹⁵ G. Schillen tutkimus *Frühchristliche Hymnen*, Berlin 1965, on oiva esimerkki siitä, miten hymnejä halutaan nähdä kaikkialla varhaisessa kristillisyydessä.

kirjeet ovat ilmiselvää proosatekstiä. Huomion arvoista on jo se, että niistä voidaan löytää runomuotoisia jaksoja. Muotoa koskevia arviontiperusteita ei voida käsitellä tässä tarkemmin, mutta ne ovat olleet tunnettuja jo Eduard Nordenin tutkimuksista lähtien.¹⁶

Ei ole helppo tehdä eroa hymnikatkelmien ja pidempien tunnustuslausumien, kuten siunausten, ylistysten tai tunnustuskaavojen välillä. Ne nimittäin voivat hyvin muodostaa laulussa osan tai yhden stroofin. Toisaalta yksinkertainen parin kolmen rivin lausuma on hyvin voitu laulaa lauluna. Tietty yksimielisyys tutkijoiden kesken kuitenkin vallitsee. Uudessa testamentissa – mukaan luettuna Johanneksen evankeliumin johdanto, mutta ei Ilmestyskirjaa – katsotaan esiintyvän toista kymmentä kristologista tekstikatkelmaa noin viidenkymmenen tai kuudenkymmenen vuoden ajalta, vuosien 40 ja 100 välillä. Kaikilla on lähes poikkeuksetta ratkaiseva merkitys varhaisen kristologiamme tuntemukselle. Tiedämme myös, että hymnien säveltäminen jatkui. Sekä Pliniuksen teksti että Ignatioksen kirjeet ja Salomonin Oodit sisältävät niitä. Sen jälkeen perinne katkeaa. Justinoksen (ks. *Apology* 1, 67, 3ss.) liturginen kaava ei enää tunne vapaasti keksittyjen laulujen laulamista. Sekä tekstinluvun että rukouksen osalta kaava on täysin sulautunut synagogajumalanpalveluksessa esiintyneeseen sanan liturgiaan. Näin tämä myöhempi jumalanpalvelusjärjestys poikkeaa varhaisemman ajan kokouksesta, jota Henki vapaasti johti. Näiden välistä eroa ei voi kyllin korostaa. Muutos saattaa liittyä siihen, että toisella vuosisadalla kristillisessä gnostilaisuudessa arvostettiin hymnien muodostamista. Ajateltakoon esimerkiksi Naassenelaista hymniä (Hippolytus, *Philos.* 5, 10, 2) ja katkelmaa Valentinokselta (Hippolytus *Philos.* 6, 37, 7). Muoto on nyt tarkka anapesti. Sen lisäksi mainitaan myös tekijä: Valentinus, Basilides ja Markion. Heihin vedotaan Hengen johtamina kirjoittajina. Sekä runomitta että tekijän ilmoittaminen

¹⁶ Agnostos Theos, 1956, 177ss., 201ss., 240ss., 250ss. Vertaa J. Kroll, *Die Christliche Hymnodik bis zu Klemens von Aleksandreia*, Darmstadt 1968, 8ss.

ovat siis merkkejä "kristillisyyden nopeasta hellenisoimisesta", jonka gnostikot olivat saaneet aikaan.¹⁷

Toisaalta ei ole epäilystäkään, etteikö liturginen laulu vaikuttanut merkittävästi kristologisen ajattelun kehittymiseen Paavalin toimikaudelta aina Ignatiokseen saakka. Tällöin on kuitenkin käsiteltävä ensin uusia, aihetta eteenpäin vieviä kysymyksiä:

(a) Eikö liturgisen Kristus-hymnin vaikutus ole nähtävissä myös joukosta kristologisia lauseita, vaikka niissä ei havaita piirteitä varsinaisesta laulukatkelman käytöstä? Yhdessä kohdassa tällaista jäljitystä on jo yritettykin, nimittäin tarkasteltaessa Psalmin 110 ja jossain määrin myös Psalmin 8 vaikutusta kristologiaan. Tässä tapauksessa ei tietenkään ole kysymys "uudesta laulusta", vaan Vanhan testamentin "Kristus-psalmista".

(b) Edellä sanotusta nousee uusi kysymys: onko Vanhan testamentin Kristus-psalmeilla, joilla oli määräävä vaikutus kristologian kehitykseen, suora yhteys varhaiskristillisen jumalanpalveluksen Kristus-laulujen syntyyn, vai olivatko ne muodoltaan olennaisesti uusia vastakohtana Vanhan testamentin ja juutalaisuuden hymneille?

(c) Tässä kohtaamme ongelman, jolla on huomattava merkitys. Onko mahdollista jäljittää Kristus-laulujen alkuperää Paavalin kirjeiden takaa vuosien 30–50 väliseltä hämärältä ajanjaksolta, missä ratkaiseva kristologinen kehitys tapahtui?

(d) Olemme samalla tekemisissä uskonnonhistoriallisen kysymyksen kanssa. Onko varhaisin kristillinen laulu vahvan synkretistisen vaikutuksen alla olleiden hellenististen lähetyseurakuntien innostuksen tuotetta? Ovatko lähimpiä rinnastuskohtia mysteeriuskontojen yhteyksissä esiintyneet laulut vai mahdollisesti filosofisten gnostilaisten ryhmien laulut, joissa näkyy voimakkaampi "itämainen" vaikutus? Esimerkiksi jälkimmäisestä

¹⁷ "Harhaoppisten" hymneistä katso J. Kroll, *Hymnodik*, 82ss. Muratorin kaanon, rivit 82ss., ilmoittaa, että markionilaiset käyttivät kirjaa "novus psalmoreum liber". Vrt. A.v. Harnack, *Marcion*, Darmstadt 1960, 175. Vrt. myös J. Kroll *emt.* 38: "Oikeaoppisten ryhmät pitivät tätä (harhaoppisten) laulutapaa liian nykyaikaisena ja liian maallisena ja halusivat lopettaa kerralla ihmisten myrkyttämisen harhaoppisella hengellä. Siksi he kielsivät periaatteessa kaikkien Raamatun ulkopuolisten laulujen käytön piirissään."

käy Corpus Hermeticum.¹⁸ Voidaanko olettaa jopa, kuten saksalaisessa tutkimuksessa on pitkään tehty, että alun perin gnostilaiset laulut esiintyvät varhaisissa kristillisissä kirjoituksissa vain pienin muutoksin?

(e) Yksi tätä teoriaa puolustava peruste olisi, että niin kutsuttu "virallinen" farisealainen juutalaisuus ei suosinut laulujen laulamista synagogajumalanpalveluksissa, ellei oteta huomioon tiettyihin juhlapäiviin liittynyttä hallel-psalmien resitointia. Uskonnollinen laulu, nk. *piyyut*, löysi tiensä synagogaan vasta neljännellä ja viidennellä vuosisadalla kohdattuun ensin suurta vastustusta.¹⁹

VII

Ero farisealaisen liikkeen leimaaman Palestiinan synagogajumalanpalveluksen ja Paavalin seurakuntien kokoontumisten (esim. 1. Kor. 14) välillä johti niinkin huomattavan tutkijan kuin Walter Bauerin johtopäätökseen, että pakanakristillisten lähetyssurakuntien jumalanpalvelus oli vain vähän sidoksissa synagogajumalanpalvelukseen ja sai muotonsa pikemminkin hermeettisen, gnostilaisen ryhmän mysteerimenoista. Tällaiselle teorialle löytyy tuskin asianmukaista historiallista perustetta.²⁰ Saattaa olla, että vakiintunut tapa laulaa psalmeja ilmeni Palestiinassa lähinnä vain temppelissä, missä leeviläisten suuret kuorot lauloivat. Näin ollen farisealaisuuden piirissä synagogajumalanpalveluksiin kuuluivat vain rukous, kirjoitusten lukeminen ja saarnaaminen. Kuitenkaan tämä tapa ei ollut ainoa edes Palestiinassa. Luukkaan evanke-

¹⁸ Vrt. CH 1, 31; 5, 10ss.; 13, 17–21, jne. Viimeisen hymnin kohdalla katso terävää analyysiä kirjassa G. Zuntz, *Opuscula selecta*, Manchester 1972, 150–177. Hän ottaa esille Septuagintan rinnakkaiskohtia (167ss.).

¹⁹ I. Elbogen, *Der jüdische Gottesdienst in seiner geschichtlichen Entwicklung*, Hildesheim 1962, 502ss., laulua koskien, ja 208ss., koskien termiä *piyyut*. Tällä kohden on myös huomattava, että kirjoitusten lukeminen ja rukous suoritettiin ylevällä, laulunomaisella tavalla. Tarkemmista yksityiskohdista katso J. Heinemann, *Prayer in the Talmud*, SJ 9, 1977, 139ss.

²⁰ W. Bauer, *Der Wortgottesdienst der älteren Christen*, in id., *Aufsätze und kleine Schriften*, Tübingen 1977, 155–209, erit. 171s.

liumin lapsuuskertomusten laulujen ja Salomon psalmien lisäksi Qumraninkin löydöt todistavat, että erityisesti juutalaisessa Palestiinassa muodostettiin hengellisiä lauluja. Niitä laulettiin mahdollisesti myös Qumranin jumalanpalveluksissa.²¹ Laulun syrjäyttäminen rabbiinisesta jumalanpalveluksesta voi siis hyvinkin johtua halusta vastustaa harhaoppeja. Juutalainen diaspora asennoitui vapaammin. Erityisesti Filonin antaman todistuksen mukaan laulujen laulamisella oli siellä suuri merkitys. Hänen kertomuksensa juutalaisen “therapeutae”-ryhmän jumalanpalveluksista Egyptissä muistuttaa niin paljon varhaisen kristillisyyden jumalanpalvelusta, että Eusebios tulkitsi ne kristillisiksi (HE 2, 17, 21ss.).

Voidaan tuskin epäillä, etteikö sana ψαλμός kohdissa 1. Kor. 14; 26; Kol. 3:16 ja Ef. 5:19 viittaisi Vanhan testamentin ja juutalaisten psalmien traditioon, koska vain niissä sana merkitsee liturgista laulua. Tätä on vastustettu käsityksellä, että varhaisimmat kristilliset laulut olivat Hengen inspiroimia ja niin niiden lähin rinnastuskohta olisi hellenistisessä mystiikassa. Tämä on kuitenkin epätodennäköistä. On kyllä selvää, että kreikkalaisten keskuudessa oli Homeroksen ja Hesiodoksen ajoista alkaen luontevaa puhua runoilijan jumalallisesta inspiraatiosta. Vastaavia käsityksiä on kuitenkin löytynyt myös juutalaisuudesta. Muistutan mieliin tunnetun psalminkohdan, “Herra, avaa minun huuleni, niin suuni julistaa sinun kunniaasi”. (Ps. 51:17; vert. Ps. 40:4; 1QH 9,10s.; 11,4: “Sinä annoit suuhuni ylistyslaulun ja kielelleni kiitoksen säkeen”.) Ns. Daavidin testamentissa (2. Sam. 23:1-3) kuningas itse tunnustaa, että Jumalan Henki puhuu hänen kauttaan:

“Näin sanoo Daavid, Iisain poika...
Herran henki puhuu minun kauttani,
hänen sanansa on minun kielelläni.”

²¹ Katso W. Werner, *Musical Aspects of the Dead Sea Scrolls*, *The Musical Quarterly* 43, 1957, 21-37; H. Haag, *Das liturgische Leben der Qumrangemeinde*, *ALW* 10, 1967, 78-109; S. Talmon, *The Emergence of Institutionalized Prayer in Israel in the Light of the Qumran Literature*, in: *Qumrân. Sa piété, sa théologie en son milieu*, *BETL* 46, 1978, 265-84, 274s.

Juutalaisen ja varhaisen kristillisen käsityksen mukaan Daavid ei ollut vain kuningas. Psalmien kirjoittajana hän oli myös profeetta, joka oli täytetty Hengellä. Filon lainaa psalmeja enemmän kuin mitään muuta Vanhan testamentin kirjoitusta Mooseksen kirjoja lukuun ottamatta. Myös varhaisessa kristillisyydessä Psalmien kirjaa lainataan toiseksi eniten heti Jesajan kirjan jälkeen. Käsitys Daavidista profeetallisena runoilijana käy esille tunnetusta Daavidia käsittelevästä tekstistä Qumranin psalmien kääröstä (11Q):

“Ja Jahve antoi hänelle viisaan ja valaistuneen hengen... Ja hänen laulujensa määrä oli 4050. Nämä hän toi esille profetian kautta (*bnbw'h*), jonka Korkein oli hänelle antanut”.²²

VIII

Käsitys Hengen inspiraatiosta merkitsee paljon myös varhaisessa kristillisyydessä. Tiedämme, että ensimmäiselle seurakunnalle Jerusalemissa oli tyypillistä keskittyminen päätapahtumaan, ylösnousseen Kristuksen ilmestyksiin ja eskatologiseen Hengen kokemiseen. Siksi seurakunnan jumalanpalveluksen katsottiin syntyneen Hengen työnä. Henki ohjasi kristittyjä profeettoja heidän kehottamissaarnassaan, ilmestyksissään, näyissään ja kielilläpuhumisessaan. Ekstaattisesti innoittunut jumalanpalveluksen muoto ei ollut pakanakristillisten seurakuntien uusi keksintö. Mielestäni sen alkuperä on aivan kaiken alussa. "Hurmos muovasi kristinuskon."²³ Näin syntyi periaatteellinen ero varhaisimman kristillisen palvonnan ja synagogajumalanpalveluksen järjestyksen välille. Kuolleista herätetyn ja korotetun Herransa kautta seurakunta oli suorassa yhteydessä taivaalliseen pyhäkköön. Hengen kautta Herra itse oli läsnä. Jumalan valtakunnan aamunkoitto oli jo alkanut. Siksi sen odotus ei suuntautunut enää epävarmaan tulevaisuuteen. Jos Jeesus kerran oli "herätetty kuolleista, esikoisena niiden joukosta jotka ovat kuolleet" (1. Kor.

²² J.A. Sanders, "Psalms Scroll of Qumran Cave 11", DJDJ IV, 1965, 91s.: 11QPs/aDavComp.

²³ J. Wellhausen, Einleitung in die drei ersten Evangelien, 1911/2, 150.

15:20), niin Henki oli tällöin hänen "ensi hedelmiensä" lahja (Room. 8:23). Tämä ensimmäisen seurakunnan ainutlaatuinen eskatologis-messiaaninen tietoisuus rikkoi väistämättä perinteisiä muotoja. Se muutti jumalanpalveluksen tavanomaisuuksia ja loi uusia käytäntöjä.

Luukkaan antama kuva varhaisesta seurakunnasta (Ap. t. 2–5) ei suinkaan ole liioitteleva tai ihanteellinen. Se on ennemminkin turhan siloteltu ja tavanomainen. Seurakunta oli vakuuttunut siitä, että profeettojen henki, joka oli kadonnut Israelista Esran ajoista alkaen, vaikutti sen keskellä elävästi ja voimakkaampana kuin koskaan ennen. Henki ei ainoastaan johtanut seurakuntaa – kuten se oli johtanut Vanhurskauden opettajaa "tulkitsemaan hänen palvelijainsa profeettojen kaikki sanat"²⁴ – vaan vieläpä teki Jeesuksen seurakunnan jäsenistä todellisia profeettoja. Vanhassa testamentissakaan Hengen vaikutukset eivät rajoittuneet profeettallisiin sanoihin ja näkyihin, vaan käsittivät myös Jumalan ylityksen lauluissa. Samoin nytkin lauluja muodostettiin uuden innoituksen vallassa. Samalla ihmiset lukivat ja lauloivat Vanhan testamentin lauluja uudella tavalla. Se koski erityisesti "messiaanisia" psalmeja ja niitä, jotka voitiin tulkita samaan tapaan: Ps. 2; 8; 22, jne. On tarpeetonta luetella kaikkia tässä. Psalmin 110 lisäksi Psalmi 118, ns. Hallel-psalmi, on erityisen kiinnostava. Se oli viimeinen psalmi, jonka Jeesus lauloi opetuslastensa kanssa ennen kärsimystä. Se ennakoi Jeesuksen kohtaloa ja kuvasi hylättyä kiveä, josta tulee kulmakivi (jae 22). Näin se ennakoi tulevan vapauttajan voittoa. Se tosiseikka, että hoosianna-laulu esiintyy Jerusalemiin tulon kertomuksissa jokaisessa neljässä evankeliumissa, osoittaa jo varhaisen seurakunnan käyttäneen psalmia (118:26) liturgiassaan. Psalmi esiintyy myös Apostolien opetuksen (Didakhe) ehtoollisliturgiassa (10:6) ja Hegesippuksen kertomuksessa Jaakobin marttyyrikuolemasta (Eusebius, HE, 2, 23,14).

Valitettavasti Luukas ei kerro mitään jumalanpalveluksessa käytetyistä lauluista. Vain Paavalin ja Silaan laulusta Filippiin vankilassa (Ap.t. 16:25) voidaan päätellä, että hymnejä laulettiin.

²⁴ 1QpHab 2,8s. Vertaa O.Betz, *Offenbarung und Schriftforschung in der Qumransekte*, WUNT 6, 1960, 76s.

Varhaisesta seurakunnasta annetaan kuitenkin yksi tieto, joka vie meitä eteenpäin (Ap.t. 2:46s.): "kodeissaan he yhdessä mursivat leipää ja aterioivat riemullisin (ἐν ἀγαλλιάσει) ja vilpittömin mielin. He ylistivät Jumalaa ja olivat koko kansan suosiossa". Lause tarkoittaa, että Herran ehtoollinen suoritettiin "eskatologisen riemun" vallitessa ἐν ἀγαλλιάσει.

Septuagintassa sekä verbiä ἀγαλλιᾶσθαι että substantiivia ἀγαλλίασις käytetään useimmin psalmeissa. R. Bultmann sanoo puhuessaan Uuden testamentin vastaavasta terminologiasta: "Verbin ἀγαλλιᾶσθαι teemana on aina Jumalan apu, ja sana kuvaa juhlivaa ja kiitollista riemuitsemista... Ilon aiheena on nimenomaan jumalallinen pelastus eskatologisena tekona".²⁵ Jossain määrin sana kuvaa lopullisen, pelastettujen Jumalan valtakunnassa kokeman ilon odotusta. Ilmestyskirjassa asia tuodaan esiin viimeisessä laulussa Jumalan hallinnan alkamisesta ja "karitsan hääjuhlasta" (Ilm. 19:7). Saman ilon odotuksen näemme myös kohdasta 1. Piet. 1:8: "häneen te uskotte, vaikka ette häntä nyt näe, ja te riemuitsette sanoin kuvaamattoman, kirkastuneen ilon vallassa". Miten voisikaan tämä riemu, ἀγαλλίασις, tulla seurakunnan aterialla paremmin ilmaistuksi kuin laulussa Kristukselle, jolloin ihmiset muistelevat ristiinnaulittua Herraa ja toivovat hänen pikaista tuloaan? Tämä laulu voitiin saada joko messiaanisesta psalmista, jonka täyttymys oli tullut todelliseksi, tai se saattoi olla Hengen inspiroima uusi laulu.

Tärkeätä on huomata, että nämä "uudet laulut" olivat kiitoksen ja ylistyksen lauluja. Varhaisimmalla kristikunnalla ei enää ollut valituslauluja (vrt. Jaakob 5:13: εὐθυμεῖ τις ψαλλέτω). Edes Kristuksen kuoleman muistaminen ei pääty valitukseen, vaan voiton juhlintaan, kuten Psalmin 22 käyttö osoittaa.²⁶ Alusta lähtien kristillisen ehtoollisen viettämisen olennaisina piirteinä olivat Jeesuksen kuoleman "muistelu" ja ehtoollisen pelastava merkitys. Siihen liittyivät korotetun Kristuksen ja hänen lähitulevaisuudessa

²⁵ R. Bultmann, s.v. TDNT1, 1964, 19.

²⁶ Katso H. Gese, "Psalm 22 und das Neue Testament. Der älteste Bericht vom Tode Jesu und die Entstehung des Herrenmahles". – Von Sinai Zum Zion. Alttestamentliche Beiträge zur biblischen Theologie. BEvTh 64, 74, 180–201.

odotettavissa olevan paluunsa ylistäminen. Tässä yhteydessä ilmeisesti huudahduksilla "maranatha" ja "hoosianna" oli vakiintunut paikka. Ne olivat pian muuttuneet rukoushuudahduksista ylistyslauseiksi. Eikö olisikin odotettavissa, että tässäkin yhteydessä laulettaisiin uusia lauluja Kristuksen kuolemasta ja hänen korottamisestaan? Ne olivat merkkejä eskatologisesta riemusta, ἀγαλλίασις, ja Kristuksen työn ja kohtalon muistosta.

Tämän tutkimuksen lopputulokset voidaan koota neljään kohtaan:

(a) Kristukselle osoitettu laulu eli hymni syntyi jo varhain pääsiäisen jälkeisen seurakunnan jumalanpalveluksissa. Siten se on yhtä vanha kuin seurakuntakin. Lähtökohdan antoivat "messiaaniset psalmit", jotka pääsiäisen jälkeen löydettiin uudella tavalla. Niiden joukkoon lisättiin seurakunnan uudet laulut. Erityisesti psalmeilla 110 ja 8 on ollut ilmeinen vaikutus uusiin Kristus-hymneihin. Laulua pidettiin lopunajallisen, profeetallisen hengen aikaansaamana. Sillä oli jumalanpalveluksessa myös itsenäinen tehtävänsä muiden Hengen vaikutusten ohella. Niitä olivat rukous, profeetallinen kehotus, kirjoitusten selittäminen ja Jeesuksesta kertovan perinteen opettaminen. Laulaminen oli olennainen osa seurakunnan ylistystä, Jumalan kunnioittamista. Hymnillä oli kuitenkin oma erityinen paikkansa, sillä Kristus-hymnissä esitettiin ristinnaulitun ja ylönousseen Herran työn kokonaisuus, luonteineen ja päämäärineen. Sillä oli näin kertomuksellinen luonne, joka poikkesi Jumalalle lauletuista hymneistä. Lauluja Jumalalle ja Kristukselle voisikin kuvata varhaisimman pääsiäisen jälkeisen herätyksen hedelmäksi. Ulkonaisen muotonsa ne saivat juutalaisuudesta ja edistivät näin myös juutalaisten psalmien esillä pitoa.

(b) Kristus-hymni oli alun perin Herran ehtoollisella koetun ilon ilmausta (ἀγαλλίασις, Ap. t. 2:46). Ilon voidaan ymmärtää syntyneen Ihmisen Pojan tulemuksessa tapahtuvan täyttymyksen odotuksesta. Toisaalta on kuitenkin muistettava, että jo alusta pitäen seurakunnan suhde korotettuun Herraansa ei ollut pelkästään futuurinen, tulevaisuuteen tähtäävä, ilman liittymäkohtaa nykyisyydessä. Ensinnäkin Mestarin muisto, hänen persoonansa, säilyi elävänä. Toiseksi seurakunnassa oli myös varmuus siitä,

että “meidän Herramme (*maran*)”, joka oli korotettu Jumalan oikealle puolelle, toimi koko ajan aktiivisesti Hengen kautta ihmisten keskuudessa. Oli luonnollista ajatella, että nykyisyydessä oli välitön yhteys korotettuun Kristukseen. Se perustui uskoon, että Jumalan vallan aamunkoitto oli tullut Jeesuksen ylösnousemuksessa. Ylösnoussutta Kristusta ei ollut vain ‘siirretty’ taivaaseen. Ihmiset tiesivät, mistä etsiä häntä. Hänestä ei ollut tullut *deus otiosus*. Vanhan testamentin messiaaniset psalmit ja uudet laulut avasivat näkymän Jumalan taivaalliseen pyhäkköön ja näyttivät myös kirkastetun Ihmisen Pojan. Tässä uskossaan varhainen seurakunta samastui juutalaisen apokalyptiikan korotusteologian perinteeseen. Sen keskeisiä kohtia ovat Qumranin fragmentti 11Q Melch., etiopialaisen Heenokin kirjan vertaukset sekä kolmannen Heenokin kirjan puheet Metatronista. Johanneksen ilmestyksessä kuvattu “ennakkonäytös taivaassa” tuo nähtäväksemme varhaisesta kristillisestä apokalyptiikasta esimerkin, joka on saanut syntynsä Palestiinassa. Sen mukaisesti maan päällinen jumalanpalvelus oli kiinteästi sidoksissa taivaalliseen jumalanpalvelukseen. Kielilläpuhuminenkin ilmeisesti ymmärrettiin Jobin testamentin tavoin enkelien kielillä puhumiseksi (1. Kor. 13:1). Jumalan oikealla puolella istuvan Ylösnouseen esirukoustyö (Room. 8:34) vastasi seurakunnan kokouksessa kielilläpuhumisessa tapahtuvaa Hengen esirukousta “sanattomin huokauksin” (Room. 8:26s.). Samalla Ilmestyskirjan kuvaama Jumalan ja Kristuksen taivaallinen ylistys löytää vastineensa “kiitoksen uhrista”, jonka Henki saa aikaan “huulten hedelmänä” (Hepr. 13:15). Tämä hedelmä toteutuu maallisessa jumalanpalveluksessa, hymnissä Jumalalle ja Kristukselle.

(c) Kristukselle lauletuilla hymneillä oli kristillistä rukousta ja Jumalalle laulettuja hymnejäkin voimakkaampi “didaktinen”, opettava luonne. Näin ollen ne vaikuttivat “Kristusta koskevan opin” eli kristologian muotoutumiseen. Hymnissä Kristuksen kärsimys, hänen kirkastamisensa sekä muiden valtojen alistaminen samalla sekä kerrottiin että julistettiin. Kokonaisuus sai siis jatkuvasti uusia sävyjä. Näitä kahta puolta ei todellisuudessa kaiketi voikaan erottaa varhaisessa kristillisyydessä. Varsin myöhäisessä kehityksen vaiheessa liitettiin korotetulle Kristukselle

laulettuun hymniin laajempia aiheita, kuten pre-eksistenssi ennen luomista, luomisessa vaikuttaminen ja inkarnaatio. Se johtui osin siitä, että Kristukselle oli annettu “nimi, kaikkia muita nimiä korkeampi” (Fil. 2:9). Kehitys tapahtui jopa ennen Paavalin maailmanlaajan lähetystyön alkamista, toisin sanoen viimeistään 40-luvun puolivälissä. Ajattelun johtopäätös oli periaatteessa yksinkertainen. Jeesuksen kautta tulleen ilmoituksen arvo perustui Jumalan eskatologisen kaikkivaltiuuden rajoittamattomuuteen. Sen on täytynyt täten olla luomista edeltänyttä kaikkivaltiuutta, koska Jumalan sanat ja teot muodostavat hänen totuutensa tähden yhtenäisen kokonaisuuden niin lopun aikoina kuin aikojen alusakin.²⁷ Tällainen kehitysvaihe ei ollut gnostilaisuuden aikaansaamaa synkretististä harhaopetusta, vaan välttämätön johtopäätös varhaisesta kristillisestä ajattelusta. Seurakunta laajensi näkemysään, eikä se olisi muuta voinutkaan. Sekä historiallisesta että teologisesta näkökulmasta katsoen oli aivan oikein tehdä niin. Sen vaikutuksia nähdään tavassa, jolla rabbit myöhemmin ilmaisivat ajatuksiaan: “Näin löydät tavan, jolla Jumala toimii: kaikki, mitä hän rakastaa, on (kaiken) muun edellä” (Sifr. Dev. 37). Miten olisikaan “rakas Poika” voinut olla tulematta “esikoiseksi, ennen koko luomakuntaa syntyneeksi” (Kol. 1:15)? Viisaus-traditiolla (Snl. 8; Siir. 24) oli huomattava merkitys tämän näkemyskehityksessä.²⁸ Lyhyesti sanoen Kristukselle laulettu hymni oli toimiva tekijä kristologisen ajattelun kehityskulussa. Kehitys alkaa messiaanista psalmeista ja päättyy Johanneksen evankeliumin johdantosanoihin. Sen piirteitä tapaamme vielä Ignatiokselta, ja tietyssä mielessä roomalainen pakanakirjailija Plinius muotoilee kristologisen ja liturgisen päätöksen selostaessaan erästä oikeudenkäyntiä: “laulu osoitetaan Kristukselle niin kuin Jumalalle... “, *carmenque Christo quasi deo dicere secum invicem*.²⁹

²⁷ Katso *The Son of God*, 1976, 66ss.

²⁸ Katso kirjoitustani “Jesus als messianischer Lehrer der Weisheit und die Anfänge der Christologie” – *Sagesse et Religion. Colloque de Strasbourg* (Oct. 1976), Paris 1979, 147–88.

²⁹ Plinius nuorempi, *Ep.*, 10, 96, 7.

(d) Nyt olemme tulleet päätökseen. Mikäli huomioni ovat vaikuttaneet liian rohkeilta, haluaisin viitata erääseen Vanhan testamentin tutkijaan: “Israelissa oli katsomuksia, joita voitiin – kummallista kyllä – ilmaista ainoastaan hymnin muodossa”.³⁰ Tämä pätee *mutatis mutandis* vielä paremmin ensimmäisiin kristittyihin. Henki kehotti heitä ylittämään saarnan sisällön, kirjoitusten tulkinnan ja proosamuotoisten tunnustusten aiheet ja ilmaisemaan uutta vieläkin rohkeammin “uudessa laulussa”, jonka hymni Kristukselle muodosti. Inhimillinen kieli rajoineen ei yksin voinut tehdä oikeutta Jumalalle. Muinaisessa Israelissa Daavidin ja profeettojen kohdalla toteutui sama kuin kreikkalaisten parissa. Henki etsi runollisia muotoja ilmaistakseen ymmärryksen ylittäviä asioita, joita ei kyetty kyllin kuvaamaan proosatekstillä. Vain kertomuksenomainen ylistyslaulu ja jumalallisesti innoittunut laulaminen kykenivät esittämään asian. Miksipä sama ilmiö ei olisi vaikuttanut myös varhaisessa kristillisyydessä, koska siinä liikkeessä vaikutti muita antiikin ryhmiä voimakkaammin entusiastinen henki? On toinenkin perustelu. Oppineen eksegeesin tai harjaantuneen saarnaamisen vastineena laulun laulaminen löysi pian paikkansa seurakunnassa. Laulu voitiin laulaa kokonaan tai osaksi myös yhteislauluna. Näin se yhdisti seurakuntaa ilossa ja ylistyksessä. Samalla se oli Hengen täyttämää opetusta. Maanpäällisen ja taivaallisen seurakunnan yhteys todellakin toteutui laulamissa. Paavali ajatteli varmaankin yhteyttä luovaa ylistyksen voimaa kirjoittaessaan kehotusta Roomalaiskirjeen lopussa: “Jumala, jolta kestävyys ja rohkaisu tulevat, antakoon teidän olla keskenänne yksimielisiä Kristuksen Jeesuksen tahdon mukaisesti, niin että te yksimielisesti, yhdestä suusta ylistäisitte Herramme Jeesuksen Kristuksen Jumalaa ja Isää.” (Room. 15:5–6).

³⁰ G. von Rad, *Wisdom in Israel*, London and Nashville 1972, 48s.